

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Кириченко Д.Р.,

студентка 2 курсу гр. БП-21

кафедри приватного та публічного права

Інституту права та сучасних технологій

Науковий керівник : к.ю.н., професор Олійник А.Ю.

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Повідомлення присвячено дослідженню поняття, структури, видів та принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні. Дається визначення, аналізуються ознаки, елементи структури і їх зміст. Запропоновано висновки і рекомендації.

Ключові слова: людина і громадянин, конституційно-правовий статус, структура, види конституційно-правового статусу, принципи конституційно-правового статусу, становище людини і громадянина в державі і суспільстві.

Постановка проблеми. Конституційно-правовий статус людини і громадянина – це встановлена конституцією та іншими законами система юридичних параметрів, яка визначає фактичне становище людини і громадянина у суспільстві на конкретному етапі суспільно-політичного розвитку держави. Єдиної точки зору щодо складових цього поняття немає. Так, В.В. Невинський до елементів конституційно-правового статусу людини і громадянина включає: 1) права, свободи і обов'язки як основи конституційного статусу особи; 2) громадянство, правосуб'єктність, юридичні гарантії як умови реалізації прав, свобод та обов'язків; 3) принципи правового статусу особи як вихідні засади, що інтегрують у собі

нормативний зміст прав, свобод та обов'язків особи, а також умови їх реалізації [1].

На думку О.Г. Колба, Ж.М. Пустовіт, М.М. Яцишина, в науці конституційного права існує чотири підходи щодо розуміння правового статусу людини: а) ліберальна концепція; б) колективістський підхід; в) мусульманський підхід; г) підхід, який склався в звичаєвому праві країн Латинської Америки, Океанії та Тропічної Африки [2, с. 210].

Отже, єдиний комплексний підхід щодо поняття, змісту та структури правового статусу людини в науці конституційного права відсутній.

Змістом ліберальної теорії є те, що кожна людина наділяється правами з моменту народження. Прихильники колективістського підходу вважають, що пріоритетними є не права людини, а права колективу, тобто права суспільства, класів, об'єднань тощо. Третій підхід прийнято називати «мусульманським» і характеризується він тим, що статус особи визначається законами Шаріату. Щодо наступного, четвертого підходу, який склався в звичаєвому праві країн Латинської Америки, Океанії та Тропічної Африки, то права окремої людини не виділяються, вони не можуть бути реалізовані нею самостійно, без племені. Але, на разі надзвичайно актуальним є пошук єдиного підходу до розуміння правового статусу людини, оскільки права, свободи та обов'язки людини мають в собі відтворювати положення загальноприйнятих міжнародних актів [2]. Названі автори визначають правовий статус особи як її юридично закріплене становище в державі й суспільстві, що характеризує зв'язки особи з державою та суспільством в процесі взаємної реалізації прав і обов'язків.

О.А. Лукашева пропонує поняття правового статусу обмежити категоріями прав і обов'язків особи, а всі інші елементи варто включити в поняття "правове положення особистості" [1]. Те ж саме пропонують Н.В. Вітрук та В.А. Кучинський [3]. В теорії права поширене також співвідношення понять "правовий статус" та "правове положення". Правовий статус слід вважати сукупністю нормативно закріплених прав та обов'язків

абстрактного суб'єкта, а правове положення як потенційні і реальні права та обов'язки конкретного суб'єкта. При цьому правове положення реальної особи, на думку автора цієї позиції, постійно змінюється, тоді як статус суб'єкта права незмінний, допоки не змінюються відповідні правові норми [1].

Щодо вживаного поняття "правове становище" деякі дослідники (зокрема, М.І. Матузова, Ю.М. Годика), вважають, що воно тотожне поняттю "правовий статус". Співвідношення між поняттями "конституційний статус" та "засади правового становища особи" визначається тим, що конституційний статус охоплює лише конституційні норми, тоді як засади статусу, поряд із конституційними, включають і інші норми поточного законодавства [1].

Конституційний лад характеризується дуалізмом громадянського і політичного суспільства. Як член громадянського суспільства людина рівноправна з усіма іншими, але як член політичного, тобто державно організованого суспільства, вона рівноправна лише з тими, хто належить до цієї держави, тобто є її громадянином. Отже, права і свободи людини належать кожному індивіду, а права і свободи громадянина – тільки тим особам, які перебувають у громадянстві певної держави. Права і свободи громадянина не слід плутати з громадянськими правами і свободами, котрі, як правило, належать кожній людині.

Отже, громадянство слід розглядати як елемент змісту конституційного правового статусу особи.

У багатьох конституціях розмежування прав людини і прав громадянина закріплено у формулюваннях відповідних статей. Так, для позначення суб'єкта прав людини зазвичай використовують формули: "кожний", "всі", "кожна людина", "ніхто", "жодна людина" або безособистісні формулювання на зразок "визнається право", "гарантується свобода" тощо. Щодо прав громадян, то в статтях конституцій зазначається "громадяни мають право", "громадянин може" тощо. Іноді замість вживання слів "громадяни", "громадянин" згадується про приналежність до нації,

наприклад, "усі німці", "кожен іспанець" тощо. Однак слід мати на увазі, що в західноєвропейських країнах термін "нація" означає не етнічну, а політико-державну спільність, людський субстрат держави, те, що у вітчизняній системі права позначається поняттям "народ". Співвідношення між правами людини і правами громадянина навіть у демократичній державі відрізняється і залежить від суб'єктивного вибору укладачів відповідної конституції. Так, одне і те саме право в конституції однієї держави може бути сформульоване як право людини, а в іншій – як право громадянина. Наприклад, за Конституцією Іспанії свобода пересування формулюється як право громадян Іспанії, тоді як за Конституцією Греції таку свободу визначено як право людини. Хоча є такі права та свободи, до характеристики яких демократичні конституції підходять однаково [1].

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні характеризується певними принципами. Принципи правового статусу – це висхідні, найбільш загальні нормативно урегульовані правила, що визначають становище людини і громадянина в сучасному суспільстві, демонструють його сутність та соціальне призначення. Конституція України розпочинає регламентацію правового статусу людини і громадянина із закріплення загальних його принципів, а також порядку їх практичного здійснення. Ці принципи проголошуються у ст. 21-24 Конституції України. До них можна віднести: а) рівноправність громадян; б) невичерпність і неможливість скасування прав і свобод; в) вільний і всебічний розвиток особистості і її прав; г) єдність прав і обов'язків; д) неможливість позбавлення громадянства і права змінити громадянство; е) неможливість вигнання громадян за межі України і видачі іншій державі; є) найвища соціальна цінність прав людини і громадянина; ж) надання іноземцям і особам без громадянства можливості користуватися однаковими з громадянами України правами і свободами, нести такі самі обов'язки, за винятками, що встановлені законодавством; з) надання іноземцям притулку тощо [4].

Правосуб'єктність є елементом правового статусу людини і громадянина та визначається як здатність особи бути суб'єктом права. Вона включає в себе правоздатність і дієздатність. Правоздатність – це здатність суб'єкта бути носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. *Дієздатність* – це здатність суб'єкта своїми діями реалізовувати і самостійно здійснювати суб'єктивні права і виконувати юридичні обов'язки. Її поділяють на угодоздатність і деліктоздатність. Угодоздатність – це здатність суб'єкта правовідносин особисто своїми діями здійснювати та укласти цивільно-правові угоди. Деліктоздатність – це здатність суб'єкта правовідносин нести юридичну відповідальність за вчинені ним діяння [5].

Елементом конституційного правового статусу, як вже було з'ясовано вище, є *громадянство*. Це постійний політико-правовий зв'язок особи з державою, який зумовлює наявність у них взаємних прав, свобод, законних інтересів та обов'язків як на території країни, так і за її межами.

Правовий статус іноземців, осіб без громадянства та біженців, які проживають (чи тимчасово перебувають) на території України, регламентується: 1) Конституцією України; 2) законами України: „Про громадянство України” від 18 січня 2001 р.; “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 22 вересня 2011 р.; “Про біженців та осіб які потребують додаткового або тимчасового захисту” від 8 липня 2011 р.; „Про імміграцію” від 7 червня 2001 р. та ін.; 3) міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

В юридичній науці існують різні визначення поняття «іноземець». Так, С. Чехович визначає іноземців як осіб, що належать до іноземних держав, у яких існує монархічна форма правління (підданий) та республіканська форма правління (громадянин). На його думку, саме такий зміст закладений в Основному Законі України (ст. 26). Відповідно до Закону „Про громадянство України” від 18 січня 2001 року (із змінами) *іноземець* – це особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої

держави або держав. *Особа без громадянства* – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином (ст. 1)

Слід зазначити, що громадянство є елементом конституційного правового статусу особи і характеризується набуттям, припиненням громадянства та зв'язками особи з державою.

Важливими елементами конституційного правового статусу особи є права, свободи та обов'язки громадян України, іноземців в осіб без громадянства, що постійно проживають чи тимчасово перебувають в Україні, а також гарантії їх реалізації.

Висновок.

Підводячи підсумок дослідженню слід визначити конституційний правовий статус людини і громадянина як їх правове становище в суспільстві, що закріплене конституційними нормами та характеризується правосуб'єктністю, принципами, гарантованими правами, свободами й обов'язками та іншими рисами, що визначають таке становище особистості.

Структурно конституційний правовий статус людини і громадянина в суспільстві й державі включає в себе: а) правосуб'єктність; б) принципи правового статусу; в) громадянство; г) правовий статус іноземців і осіб без громадянства та біженців; д) права, свободи та обов'язки громадян конкретної держави; е) гарантії здійснення правового статусу людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні / https://pidru4niki.com/1280052846803/pravo/konstitutsiyno-pravoviy_status_lyudini_gromadyanina_ukrayini.
2. Актуальні проблеми конституційного права України : Підручник / За заг. ред. професора Олійника А. Ю. К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Поточна редакція від 01.01.2020.

4. Витрук Н.В. Правовой статус личности в СССР / Н.В. Витрук. М.: Юрид. лит., 1985. 176 с.

5. Олійник А.Ю. Конституційне право України та зарубіжних країн : підручник / А.Ю. Олійник, М.І. Кагадій ; за заг. ред. проф. А.Ю. Олійника. К.: КНУТД, 2017. 521 с.

The message is devoted to the study of the concept, structure, types and principles of the constitutional and legal status of a person and a citizen in Ukraine. The definition is given, the signs, elements of the structure and their content are analyzed. Conclusions and recommendations are offered.

Key words: man and citizen, constitutional-legal status, structure, types of constitutional-legal status, principles of constitutional-legal status, position of man and citizen in the state and society.